

המערכה על אדליב – הדילמות שבפני ארגוני הסלפיה-ג'האדיה בסוריה

אלי גליה ויורם שוייצר

המערכה לכיבוש מחוז אדליב, קריסת ההסכמים הרלוונטיים ונחישותו של הנשיא אסד, בתמיכת רוסיה, להשיב את האזור לריבונותו, עלולים להעמיד בפני ארגוני הסלפיה-ג'האדיה הפועלים בו דילמה קיומית. בפני ארגון היאת תחריר א-שאם, מוקד הכוח בהתנגדות לאסד ודוגמה לארגון סלאפי ג'האדיסטי שאימץ פרגמטיות ופתיחות ביחס למקומיים הסורים, יעמדו אז שתי אופציות מרכזיות: מלחמה עד הסוף ולאחר מכן התפצלות לחוליות טרור מעין עצמאיות (בדומה לדפוס דאע"ש במזרח המדינה), או התפרקות מנכסים במסגרת הסדרה פוליטית. שאר הגורמים הרדיקליים הפועלים בזירה, ביניהם חראס א-דין המזוהה עם אל-קאעדה, עלולים להתבצר באזור ההררי והמיוער שבצפון-מערב סוריה, להילחם מלחמת גרילה "באויבי האסלאם", או לנסות ולהימלט אל מחוץ לגבולות המדינה ולהצטרף למחנה הג'האד העולמי. אם יתחדשו פיגועי טרור בינלאומי, "בוגרי סוריה" עלולים להוות איום גם על מטרות ישראליות ויהודיות בחו"ל.

ארגון היאת תחריר א-שאם (ה"היאה" - הרשות לשחרור הלבנט) הג'האדיסטי עבר במהלך שנות מלחמת האזרחים בסוריה תהפוכות ושינויים בזיקותיו הפוליטיות והאידאולוגיות. מאז החל לפעול ב-2012 כשלוחה הסורית של ארגון אל-קאעדה, בשם ג'בהת א-נצרה, ועד להתרחקותו ממנו, תוך אימוץ הדרגתי של פרגמטיות ורטוריקה מתונה. הארגון הפך מעין מודל של ארגון ג'האדי-סלאפי המתנהל בזהות מקומית-לאומית, וזאת בלי לוותר על דבקותו האידאולוגית והדתית. משימתו העיקרית היא לחימה במשטר אסד והוא מקיים קשרים עם גורמי כוח אזוריים הנחשבים "כופרים", או למצער, בעלי ברית של אויבי הסלפיה-ג'האדיה, דוגמת טורקיה. גישה זו הובילה לחיכוכים עם אל-קאעדה, ולימים להתפצלות פלג "סורר", שהקים את ארגון חראס א-דין המזוהה עמו.

חמש שנים לאחר השתלטות המורדים על מחוז אדליב, גורלם של הארגון ושל ארגוני סלפיה-ג'האדיה אחרים עלול להיות מוכרע נוכח קריסת "הסכם אזור אי-הסלמה" ו"הסכם סוצי", ונחישות הנשיא בשאר אל-אסד, בתמיכת רוסיה, להשיב לריבונותו את המחוז, שנותר מעוזם האחרון של המורדים. מאז דצמבר 2019 ניטשת מערכה לכיבושו, אשר כבר הניבה הישגים ניכרים לצבא סוריה ולמיליציות השיעיות הנלוות אליו, בראשם הרחקת אש המורדים מאתרי תשתית בערים חלב וחמאה והשתלטות מחודשת על עורק תחבורתי-מסחרי חשוב - האוטוסטרדה חלב - דמשק (M5). ב-5 במארס, לאחר סבב לחימה שבו היו מעורבים הטורקים נגד צבאו של אסד, חתמו הנשיאים ולדימיר פוטין ורג'פ טאיפ ארדואן על הסכם בעניין אדליב (נספח להסכם אזור אי-הסלמה מ-2017), הכולל הפסקת אש, הקמת חיץ לאורך האוטוסטרדה ללאדיקיה והשקת סיורים משותפים.

יעדו הבא של צבא סוריה הוא להשתלט מחדש גם על האוטוסטרדה חלב-לאדיקיה (M4), המחברת את צפון המדינה ואזור החוף. השתלטות עליה צפויה לדחוק את ארגוני המורדים צפונה, למובלעת

בסמוך לגבול עם טורקיה - אזור הררי, מיוער וקשה למעבר, שבו ספג צבא סוריה את אחת מתבוסותיו מול ארגוני המורדים בשנה החולפת, על אף תשומות צבאיות רחבות היקף ובמחיר מאות חיילים הרוגים.

לאחר שיורחקו ארגוני המורדים גם מהציר ללאד'קיה, צפויה להתחולל באדליב מערכה סורית-רוסית ישירה במעורבות "השיעה אינטרנשיונל" - המיליציות השיעיות מאפגניסטן ופקיסטן, שבהובלת איראן וחזבאללה. המערכה תעמיד דילמה קיומית בפני היאת תחריר א-שאם, חראס א-דין, וכן ארגוני סלפיה-ג'האדיה זרים הפועלים במקום. ארגון ה'היאה' ידרש אז לקבל החלטה עקרונית באשר לעתידו של ה"מיזם הג'האדי" הסורי בכלל ושאלת הישרדותו שלו בפרט. הארגון יעמוד אז במצב של להיות או לחדול. תרחיש שעלה בעבר בבחינת הרע במיעוטו (כדי למנוע משבר הומניטרי), שלפיו תוקם באדליב "עזה של סוריה", מעין "אמירות מבוצרת", שתמצא ב'הודנה' ארוכת טווח עם אסד בשליטה דה-פקטו של ארגון אסלאמיסטי הנאבק בקבוצות רדיקליות ממנו, הולך ומתרחק. הבסתו הצבאית של הארגון נראית קרובה מתמיד וטורקיה, שאמורה הייתה לשמש כ"מעצמה" השכנה נותנת החסות, עלולה להתגלות כמשענת קנה רצוף.

בנסיבות אלה יעמוד ארגון ה'היאה' בפני שתי אופציות מרכזיות: האחת, לחימה עד הסוף המר ולאחריה התפרקות הארגון, שהוא בעל שדרת הפיקוד וההיררכיה המובנית, לרשת חוליות גרילה וטרור אוטונומיות, שיפעלו בצפון-מערב סוריה. המשמעות תהיה דחיית מימושו של רעיון ה"תמכין" - שליטה טריטוריאלית על כבדת ארץ תחת אורח חיים אסלאמי. דרך כזו תהווה אימוץ של דפוס פעילות של דאע"ש בשנה החולפת, מאז שמוגרה צבאית "המדינה האסלאמית". חוליותיו ממשיכות לפעול משני צדי גבול סוריה-עיראק, תוקפות יעדים צבאיים, נייחים או ניידיים, ואף אתרי תשתית חיוניים כשדות נפט ומתקני גז. בצפון-מערב סוריה ישרור אז חוסר יציבות צבאית וביטחונית לזמן ממושך. אופציה שנייה היא החלטה מודעת לפרק את הארגון ולמזג את פעילו במסגרות אסלאמיסטיות ומהפכניות אחרות (דוגמת אחרא א-שאם או פילק א-שאם, הנתפסות מאיימות פחות), כחלק מהסדרה פוליטית עתידית. צעד זה, גם אם ייחשב דרסטי, יכול להתבסס על היגיון פרגמטי והן על הנמקה אידאולוגית, בהתאם לנסיבות, ובפרט על הערכה שפיזור הארגון - רעיון המותר על פי האסלאם אשר עלה לפניו ונדחה על הסף - ימנע השמדת כוח אסלאמי וקטסטרופה הומניטרית.

אמנם ארגון ה'היאה' אימץ תפיסה פרגמטית מובהקת מאז היפרדותו מאל-קאעדה והתנערותו מגורמים בקרבה שהציגו עמדות רדיקליות, וכך נוצרה באדליב הבחנה בין "קיצוני" ל"קיצוני יותר", בין "סורי מקומי" בעל נטיות לאומיות לבין "מהגר", בעל שאיפות גלובליות. אלא שהגישה הפרגמטית של ארגון ה'היאה' דחקה אותו ממערכת הבריתות של אל-קאעדה ואף הרחיבה את מנעד פעולותיו מעיסוק צבאי בלעדי לניהול אזרחי באמצעות הקמת "ממשלת ההצלה", לניהול אגודות ומועצות מקומיות ולהשתלטות על מעברי הגבול כמקורות הכנסה. כן נעשה ארגון ה'היאה' שותף סמוי של טורקיה בניסיונות להסדר אזורי. למשל, ברקחת עסקאות חילופין של אוכלוסין ומסחר, ובתיאומים אופרטיביים עם קציני מודיעין טורקים. ולכן, ייתכן שפיזור הארגון יהיה מהלך "קל יותר לבליעה" בקרב הנהגת הארגון והפעילים הסורים כאחד.

כארגון סלפי-ג'האדי, השינויים הרעיוניים ההדרגתיים שחוה ארגון ה'היאה', במיוחד בשנתיים האחרונות, לא היו ספונטניים, אלא ביטוי לאסטרטגיה חדשה, המאפיינת את מגמת הביזור

והלוקליזציה של זרם הג'האד העולמי בכללותו: מעבר מג'האד חוצה גבולות למאבק לאומי-לוקלי, או לחלופין, מעבר מג'האד המובל בידי "חלוצים אליטיסטיים", דוגמת אל-קאעדה, לג'האד הנשען על בסיס מקומי עממי רחב. מגמות כאלה יכולות לסייע לארגון להתפרק מנכסיו ולפעול במסגרות חלופיות, "לגיטימיות" ומקובלות אף יותר בעיני הציבור המקומי וכן בעיני הקהילה הבינלאומית, גם אם המהלך צפוי להיות כרוך בקשיים רבים.

לפירוק נושאת הדגל של מחנה הג'האד בסוריה צפויה התנגדות עזה מצד האלמנטים הזרים והרדיקליים בשורות היאת תחריר א-שאם, וכמובן מחוצה לו, למשל, בארגון חראס א-דין, המזוהה עם אל-קאעדה, ובקרב הלוחמים הזרים - האויגורים הסינים, חברי "המפלגה האסלאמית הטורקיסטנית", ולוחמים אוזבקים, צ'צ'נים, סעודים, צפון אפריקאים ואחרים, הפועלים במרחב אדליב. בפני הגורמים הללו, יריבו-שותפיו של היאת תחריר א-שאם, התלויים בו כיום לחלוטין להישרדותם והמתנגדים מסורתית לקשרים בינו לבין הטורקים הנתפסים בעיניהם כ"חילונים" וכחלק מ"רוקחי הקונספירציות עובדי האלילים", עומדת, לכאורה, רק אופציה אחת – להתבצר באזור ההררי, ה"טורה בורה" שבצפון-מערב סוריה, להילחם מלחמת גרילה ב"אויבי אללה והשריעה" ולמות "מות קדושים". לחלופין, הם יכולים לנסות ולהימלט אל מחוץ לגבולות המדינה ולהצטרף ל"מחנה הסלפיה-ג'האדיה העולמי", להמשך המערכה.

אפשר להעריך שעתידו של ארגון היאת תחריר א-שאם יהיה קשור בעבותות לאופי ההסכמות הבינלאומיות והאזוריות שתושגנה בעניין אדליב ובהסדרי הביטחון שישיתו על האזור, בראש ובראשונה רוסיה וטורקיה, ובכפוף למהלכים הבאים של כוחות אסד בגיבוי איראני ובסיוע חזבאללה. אלא שגורלו עלול להיחרץ גם לפי בחירותיו הוא.

האם אבו מחמד אל-ג'ולאני, מנהיג ה"היאה", שהוכיח סתגלנות ו"פרגמטיזם מבוקר", ואשר היטיב לקרוא את הנסיבות המשתנות, יאות להסתפח למסגרת ארגונית סורית חדשה, פרו-טורקית, תוך שימור זהות אסלאמיסטית "מתונה", שלא תיתפס כמסכנת את ביטחון האזור, וכך יציל את ארגונו ואת מחוז אדליב מכיליון? לחלופין, האם לנוכח עניבת החנק המתהדקת ואובדן מאות רבות של פעיליו יבחר לחזור לשורשיו הלוחמניים כדי להנציח את "האידיאלים הנעלים" של מחנה הג'האד ולמות מות קדושים? ייתכן שאל-ג'ולאני עצמו יסולק מהזירה בידי אחד מאויביו, מבית או מחוץ, כשהוא מותיר את מחנה הג'האד וארגונו כעדר ללא רועה.

יתכן כי תגבור הכוחות הטורקיים לנוכח מהלכי ההשתלטות של צבא אסד באזור אדליב, ואולי אף התפשטות נגיף הקורונה, ישהו את הקרב לכיבוש אדליב. כך תינתן שהות נוספת לגורמי הסלפיה-ג'האדיה טרם קבלת הכרעות גורליות.

בעיניים ישראליות, גורלם של הסלפים-ג'האדיסטים באדליב אינו מקור לדאגה ביטחונית מידית. קיימת אמנם אפשרות של מעבר גורמים מהמחנה הסלפי-ג'האדיסטי לדרום הגולן, או שתיוותר מובלעת של גורמים מתבצרים מקרבם במקומות נידחים במדבר הסורי הרחוק מגבולותיה. אפשרות נוספת, מטרידה, היא בריחת גורמי סלפיה-ג'האדיה מאומנים מסוריה למקומות שונים ברחבי העולם ותגבור כוח האדם בשרות "מחנה" הסלאפיה-ג'האדיה הגלובאלי. אם יחודש גל פיגועי טרור בינלאומי, "בוגרי סוריה" עלולים להוות סכנה גם ליעדים ישראליים ויהודיים בחו"ל.